

CAPUT II.

De universalibus prout ad logicam spectant.

RATIO TRACTATIONIS. Proprium et directum obiectum intellectus nostri in statu unionis animae cum corpore est universale, uti suo loco demonstrabitur; quocirca mens humana per simplicem apprehensionem, quae est prima eius operatio, directe percipit naturas rerum materialium abstractas a principiis individuantes, ideoque universales. Sic notiones substantiae, animalis, hominis aliquid repraesentant, quod de pluribus individuis praedicari valeat. Quare cum logicae munus sit tractare de secundis intentionibus, nempe de illis, quas intellectus in rebus intelligendis advenit, et rebus prout sunt in ipso attribuit, cumque huiusmodi intentiones attribuantur rebus prout cognitae sunt in universali; liquet profecto quaestionem de universalibus esse explanandam ut dirigi possint actus mentis ad veritates ignotas a veritatibus notis per ratiocinium eruendas.

Ad doctrinam de notionibus universalibus melius adumbrandam placet hunc S. Thomae locum huc transferre: « Quia intellectus noster est separatus a materia, ideo illud quod objective in actu recto intellectui repraesentatur, oportet esse denudatum a materia et a conditionibus materiae quae sunt hic et nunc. . . Verbi gratia, in nostra phantasia est forma repraesentans hunc hominem, secundum quod fuit in aliquo sensu exteriori; quae forma virtute intellectus agentis agit in intellectum possibilem, et causatur tunc in intellectu possibili quaedam forma, quae dicitur species intelligibilis, quae forma repraesentat hominem non tantum ut est hic et nunc, sed abstractum a talibus conditionibus, et hoc dicitur *universale*. Unde in homine sic intellectus est duo considerare, scilicet ipsam naturam humanam seu habens eam, et ipsam universalitatem. Quantum ad primum *homo dicit rem*, quantum ad secundum dicit *intentionem*: non enim in re invenitur homo, qui non sit hic et nunc. Et ipsa natura ut sic dicitur esse *prima intentio*. Sed quia intellectus reflectitur supra seipsum, et supra ea quae in eo sunt, considerat iterum hominem sic a se intellectum sine conditionibus materiae, et videt quod talis natura cum tali universalitate seu abstractione intellecta potest attribui huic vel illi individuo, et quod realiter est in hoc vel illo individuo; ideo format *secundam intentionem* de tali natura, et hanc vocat universale seu praedicabile » (1).

(1) Opus. *Compend. Logicae*, tract. I, cap. I. Lectorem semel monitum volumus *Compendium Logicae*, ex quo praclarum hunc locum exscripsimus, a nobis

ARTICULUS I.

DE DEFINITIONE ET PARTITIONE NOTIONIS UNIVERSALIS.

UNIVERSALE DEFINITUR. Spectata nominis etymologia universale idem est ac unum versus alia et dicitur a S. Thoma unum habens habitudinem ad multa. Philosophus illud vocat unum in multis (1), quare iuxta Philosophi doctrinam universale merito definiiri solet: *Unum aptum inesse multis, et praedicari de multis univoce et divisim*. Ex hac definitione, uti patet, excluditur universale illud quod dicitur transcendens, quodque continetur notionem aliqua omnibus omnino rebus communi: quemadmodum esset notio entis, quae de rebus subiectis non praedicatur univoce, sed analogice, et consequenter in ea unitas rei significatae per conceptum non habetur nisi *secundum quid*. Tametsi haec notiones, voce latius accepta, dici solcant universales.

Partitio notionis universalis. Universale aliud est *directum*, et aliud *reflexum*: primum aliis nominibus vocatur etiam metaphysicum, negativum, materiale; alterum dicitur logicum, positivum, formale; hinc definitio superius commemorata diversimode et cum quadam proportione utriusque aptatur. Ad hoc rite intelligendum, in mentem revocari debet huiusmodi notionis origo iuxta doctrinam in textu superius citato ex *Compendio Logicae* explanatam, et sic partitionis ratio in perspicuis erit.

Ratio partitionis. Intellectus noster duplici pacto potest considerare essentiam cuiusque rei materialis: vel 1) prout est in se et absolute penes notas quae illam constituunt, abstrahendo ab individuis in quibus natura illa vel reperitur vel abstrahitur, et haec consideratio pertinet ad actum directum, ideoque natura quae sic intelligitur, vocari solet *universale directum*; vel 2) revertendo per actum reflexum in naturam absolute et abstracte perceptam conferet eam cum suis inferioribus, idest cum individuis, et tunc eam considerat ut formam aliquam quae relationem dicit ad plura, et sic efflorescit uni-

sub nomine S. Thomae citatum fuisse eo quod inter opera Aquinatis reperitur; licet non nos lateat prudenter dubitari posse, an ipsum revera pertineat ad Aquinatem; tum quia in veteribus catalogis operum S. Doctoris non adest, tum quia eius disserendi ratio interdum obscura est. Quare, eius extrinseca auctoritate sub iudice relicta, certe nemo in lectione Aristotelis et S. Thomae versatus poterit negare huiusmodi opus maximum pretium secum ferre, etiamsi cuiusnam sit ignoretur, et peripateticam sapientiam quoad res quas explicat constanter redolere.

(1) *Poster. Analyt.*, cap. XIX, text. 27; vid. COSMUM ALAM. *Log.* q. 2, a. 4.

versale reflexum. Primum pertinet ad *primas intentiones*; alterum respicit *secundas intentiones*. Per primum percipimus res; per secundum intelligimus intentiones, nempe res prout sunt in actu intellectus a quo denominantur. Cum ergo materia circa quam versatur logica sit secunda intentio, planum est nos praecipue dicere debere de universali reflexo (1).

Logicus enim considerat notiones universales, ut modum assignet eas adhibendi in affirmationibus, vel negationibus; hinc proprie et per se non considerat res ipsas quae intentionibus subsunt, sed potius ordinem vel relationem, quam cum aliis notionibus sibi subjectis habent, ita utcernere valeat quo pacto notio quaedam particularis vel minus universalis ad universaliorem, et haec ad universalissimam reduci queat. Exemplo sit notio hominis, quae comparatur cum notione animalis, et haec cum notione viventis, et demum notio viventis, animalis, hominis ad supremam substantiae notionem revocatur. Logica ergo de supremis rerum notionibus pertractat, cum ipsa non respiciat in particulari rerum notiones, quae sunt materia singularum scientiarum; sed colligit, enumerat, ordinat communes notiones ad quas notiones particulares singularum scientiarum revocantur, et de generalibus notionibus disserit, prout pertinet ad *secundas intentiones*.

Iam vero supremas notiones rerum vel suprema genera a graecis dicuntur *categoriae*, a latinis *praedicamenta*; et iure merito, quippe quod logica de his supremis generibus disputat, prout praedicantur de aliis notionibus inferioribus, quas subiectas habent. Quomodo autem aliqua generalis notio de inferioribus praedicatur, minime a logico cognosci valet, nisi et ipse prius perspectos habeat generales et communes modos secundum quos aliqua notio de inferioribus praedicari possit. Huiusmodi generales modi secundum quos communis aliqua notio de inferioribus praedicatur graece vocantur *categorymata*, latine vero nuncupantur *praedicabilia*. Quam ad rem quaestioni de praedicamentis praeponenda est quaestio de praedicabilibus, quam Porphyrius ex variis Stagiritae libris, et praesertim ex *Topicis*, et *Metaphysicis* collectam, in unum corpus disciplinae conflavit, ipsamque vocavit *Isagogen* seu introductionem ad logicam Aristotelis. Est ergo tractatio haec bipartita, uti scite notat Cosmus Alamannus (2): primo namque

(1) De hac re abundantius erimus dicturi in logica maiori, ubi altiores quaestiones attingemus: hic facillora et simpliciora sectabimur, et potius per similitudines et exempla res exponemus, quam per causas demonstrabimus; nam, ut sapienter monet B. Albertus M., in modo introductionis ab altioribus quaestionibus abstinendum est. Interea conferri potest de duplici universali S. THOMAS, 1 p. q. 85, a. 2 ad 2, et *Opus. De Ente ad Essentia*, cap. 4, et COSMUS ALAMANNUS, *Log.* q. 2, a. 4.

(2) *Log.* q. 2 initio.

agendum erit de universalibus seu de praedicabilibus; deinde de praedicamentis, quae, prout a logico considerantur, nihil aliud sunt, quam ordinatio universalium seu praedicabilium in ordine praedicamentali.

Antequam ergo accedamus ad quaestionem de praedicabilibus explicandam, placet hoc in loco breviter innuere ordinem rerum tractandarum in tribus logicae partibus, quem dilucide proposuit Aquinas in prooemio *Opusculi (Comp. logicae)*, sic eius rationem summam exponendo. Scientia quam homo naturaliter desiderat est effectus demonstrationis, et quoniam demonstratio habetur per syllogismum, ad scientiam acquirendam necesse est syllogismum cognitum habere, et cum syllogismus coalescat ex partibus, ut evadat cognitus debent eius partes cognosci. Partium autem syllogismi quaedam sunt proximae, uti enunciationes, et aliae remotae, uti termini ex quibus conflantur enunciationes. Quilibet terminus incomplexus vel significat substantiam vel quantitatem vel aliquid ex aliis praedicamentis, ideoque necesse est primo determinare de praedicamentis. Quia vero praedicamentum logice spectatum est *ordinatio praedicabilium in ordine praedicamentali*; ideo ad cognoscendum praedicamenta oportet praecognoscere praedicabilia. Quam ad rem ut pervenire valeamus ad scientiam, quam omnes possidere desiderant, sequentem, Deo bene iuvante, prosequemur ordinem: primo tractabimus de praedicabilibus; deinde de praedicamentis; tertio de enunciatione; quarto de syllogismo simplici; quinto demum de syllogismo demonstrativo, seu de demonstratione.

ARTICULUS II.

DE QUINQUE UNIVERSALIBUS SEU DE PRAEDICABILIBUS.

QUID PRAEDICABILE? Nominis praedicabilium intelligunt logici: *Universales praedicandi modos*, seu notiones universales, quae exhibent communes quosdam modos, secundum quos aliquid de alio praedicatur. Uti scite notat B. Albertus, ratio et causa praedicabilis ex eo est repetenda quod sit universale. Nam de ratione universalis est quod inest pluribus vel actu vel saltem aptitudine, et consequenter quod sit communicabile pluribus. Quod autem sic inest ut sit pluribus communicabile, propter hanc causam de pluribus praedicabile est; et ideo causa praedicabilitatis est universalitas (1).

Ne autem aliqua suboritur acquivoctio notandum venit praedicabile esse universale reflexum, quod praesupponit directum, veluti principium et fundamentum: quare in praedicabilium definitione vel

(1) *De Praedicab.* tract. II, cap. I.

quasi definitione ipsum praedicabile secundum quod praedicabile est definitur; nihilominus in definitione connotatur universale directum, nempe natura illa, quae per modum generis, speciei, differentiae, proprii, accidentis praedicatur.

Quinque recensentur a logicis praedicabilia; nimirum genus, species, differentia, proprium et accidens.

Quinarius praedicabilium numerus probatur. Universale quod de aliquo praedicatur vel significat essentiam rei, vel aliquid essentiae superveniens. Si primum, tria contingere possunt; nam vel inest subiecto, ut tota essentia, vel ut pars potentialis et determinabilis, vel ut pars determinans et perficiens. Si inest ut tota essentia, habetur species; si ut pars determinabilis, resultat genus; si demum ut pars determinans, habetur differentia. Quod si praedicatur ut aliquid essentiae superveniens, hoc vel habebit necessariam connexionem cum essentia, et tunc efflorescet proprium; vel ad essentiam contingentem habitudinem dicit, et tunc erit accidens. Aliis verbis. Id quod praedicatur de altero, vel praedicatur essentialiter vel accidentaliter. Si essentialiter, vel denotat totam essentiam et habetur species, vel partem determinabilem et habetur genus, vel partem determinantem et habetur differentia. Si praedicatur accidentaliter, vel essentiam necessario consequitur et habetur proprium, vel contingenter essentiae advenit et habetur accidens. Sic Socrates est genere animal, differentia rationalis, specie homo, proprio risibilis, accidente philosophus (1).

Scholion. Ex his quae hucusque attigimus cuique consideranti patet quantae utilitatis sit Porphyrii introductio ad logicam Aristotelis addiscendam. Philosophus quippe in sua logica tractat de praedicamentis, de definitione, de divisione, de demonstratione. Iam vero ad has res intelligendas non solum est utile, sed prorsus necessarium praecognoscere quid sit genus, species, differentia, proprium, et accidens. Est ergo huiusmodi introductio admodum utilis et necessaria. Et re quidem vera in libro *Praedicamentorum* assignantur, ut paulo post videbimus, decem suprema rerum genera, et per differentias essentialia dividuntur in suas species subalternas et infimas, et assignantur accidentia tum propria tum communia talium generum et specierum. Ergo ut haec probe cognoscantur, necesse omnino est praecognoscere quid sit genus, species, differentia, proprium, et accidens. Iterum, definitio essentialis speciem seu rei quidditatem explicat per genus et differentiam; definitio descriptiva rem explicat vel per genus et propriam passionem, vel per accidentia communia. Divisio alia est generis in species, alia generis in differentias, alia subiecti in accidentia tum propria tum communia. Demum demonstrationis medium praecipue est definitio subiecti, quae ex genere constat et differentia.

(1) De quinario praedicab. numero. Vide B. ALBERTUM, loco mox citato.

Iure ergo concludimus doctrinam de quinque praedicabilibus esse utilem, immo necessariam ad logicam rite tradendam (1).

Praedicabilia definiuntur. Antequam tradamus singulorum praedicabilium definitiones, ad vocabulorum intelligentiam oportet in antecessum explicare quid sit praedicatio *in quid*, et quid sit praedicatio *in quale*. Aliquid dicitur praedicari *in quid* cum respondemus quaerenti: quid sit res. Hoc modo praedicatur animal de leone, et homo de Socrate. Praedicatur autem *in quale* cum per ipsum respondemus quaerenti: qualis sit res. Hoc modo de homine praedicatur rationalitas, risibilitas, sapientia. Interroganti: quale animal est Plato? respondemus: est animal rationale, risibile, album. His notatis, ad definitiones accedamus.

Quid genus? Genus definiri solet: *Notio universalis, quae de pluribus speciebus praedicatur in quid incomplete*; idest secundum essentiam incompletam et determinabilem. Sic animal dicitur de homine et de leone. Aristoteles sic genus definit: Genus autem est quod praedicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid est (2). Hanc Philosophi definitionem sic rectam esse demonstrat Porphyrius: Ea generis definitio recta est, quae explicat in quo genus convenit, et in quo discrepat ab illis omnibus, quae praedicantur. Atqui ita habet memorata definitio. Ergo. Et re vera, quae praedicantur, vel de uno vel de pluribus praedicantur; et si praedicantur de pluribus, praedicantur vel ut genus, vel ut species, vel ut differentia, vel ut proprium alicuius speciei, vel ut accidens commune individuis plurium specierum. Porro allata definitio declarat in quo genus et discrepat, et convenit cum his omnibus. Convenit quippe cum omnibus in eo, quod sit praedicabile: differt autem ab individuo, quia est praedicabile de pluribus; a specie, quia est praedicabile de pluribus differentibus specie; a proprio, quia proprium praedicatur solum de unica specie, et de individuis illius speciei; a differentia et accidentibus communibus, quae licet praedicentur de pluribus differentibus specie, tamen non praedicantur *in quid*, sed *in quale quid*. Genus ergo per hoc quod praedicatur de multis differt ab individuo; per hoc quod praedicatur de pluribus differentibus specie differt a specie et proprio; per hoc quod praedicatur *in quid* secermitur a differentibus et communibus accidentibus (3).

Scholion. Si quando genus praedicatur de individuo, ut Plato est animal, haec praedicatio est impropria; nam Plato non per se, sed

(1) SILVESTER MAURUS, *Introd. Porphyrii*, cap. I. Insuper de genere, specie, differentia, definitione, divisione, cf. CLEM. ALEXANDRINUM, *Strom.* lib. VIII, cap. I et VI.

(2) *Topicorum* lib. I, cap. IV, n. 6.

(3) *Isagog. Porphyrii*, cap. II; S. IOAN. DAMASCENUS tractat de genere (*Log.* cap. III).

mediante specie subiicitur generi animalis, et ideo possumus conficere notionem generis sine notione individui, sed non sine notione speciei.

Quid species? Species definitur a Porphyrio et a S. Thoma: *Quae de pluribus solo numero differentibus praedicatur in quid*; nimirum notio universalis, quae de pluribus solo numero differentibus praedicatur in quid complete, vel secundum essentiam completam. Sic homo praedicatur de Socrate et Platone. Adnotat Porphyrius allatam definitionem convenire dumtaxat speciei specialissimae, quae est species tantum et non genus, et sub se non habet nisi individua; sic proprie species discriminatur a genere (1).

Quid differentia? Differentia specifica definitur a Porphyrio et a S. Thoma: *quae praedicatur de pluribus et diversis specie in eo quod quale quid*; nimirum notio quaedam universalis quae de pluribus differentibus specie praedicatur secundum qualitatem essentialem, et denotat partem essentiae determinatam. Hic non definitur a Porphyrio differentia atomi, quae convertitur cum specie specialissima; sed differentia subalterna, quae plures sub se species complectitur, et de illis praedicabilis est; licet ipse Porphyrius alias tradiderit definitiones, quae differentiae ultimae et atomae aptari possunt; ut quando dixit: differentia est qua species abundat a genere, vel excedit genus; vel quae separat quae sub eodem genere continentur (2). Accedit quod in ipsa definitione Porphyrius dicit: *quae praedicatur de pluribus et differentibus specie in quale quid*, nam et in illa particula *de pluribus* includi potest tum ultima tum subalterna: cui additur: *specie differentibus*, ut ostendatur etiam subalternis convenire praedicari in quale. Praedicatur autem in quale quid tum quia denotat partem essentialem, tum quia significat partem formalem essentiae, et ideo praedicatur adiective, quia adiectiva communiter sumuntur a formis, quae adiacent (3).

Differentiae specificae munera. Proprium est differentiae: 1) dividere genus in plures species; 2) constituere speciem perficiendo et determinando genus; 3) constituendo speciem, distinguere eam a qualibet alia. Quocirca differentia dicitur divisiva, constitutiva, discretiva; dicitur autem specifica, ut discernatur a differentis accidentalibus tum inseparabilibus, tum separabilibus. Vocatur divisiva non quod simplicem essentiam generis in partes tribuat; sed quia eam diversa ratione determinat, ideoque singula in quae genus dividitur integram essentiam generis sibi vindicant; licet specie inter se differant, quia essentiam diversa ratione determinatam per differentias

(1) Vide S. IOAN. DAMASCENUM, *Log. cap. X.*

(2) Vide COSMUM ALAM. *Log. q. 5, a. 2 ad 1, et IOANNEM A S. THOMA, 2^a parte Logicae q. 10, a. 2, ubi definitionem evoluit et ab oppugnationibus vindicat.*

(3) S. THOM. *De Ente et Essentia*, cap. III, et *Metaph. lib. V, lect. 22.*

habent. Ex eo autem quod genus dividit, et illud ad plures species efficiendas idoneum reddit, dicta est praedicari de pluribus differentibus specie, quatenus nempe plures species sub genere constituit (1).

Quid proprium? Proprium definitur ab Aristotele: *Quod non explicat quidditatem rei, sed soli inest et conversim dicitur*: uti esse grammaticae susceptivum, quod non est essentia hominis, et de eo dicitur convertibiliter (2). Philosopho concinunt Porphyrius et S. Thomas, qui proprium definiunt: quod inest uni, soli, et semper, et conversim praedicatur de re; nimirum proprium est notio quaedam universalis quae de pluribus singularibus praedicatur in quale necessario, et denotat qualitatem, quae est extra essentiam specificam rei et ex illa necessario dimanat; uti risibilitas praedicatur de homine. Quare iuxta Porphyrium ad proprium habendum requiritur, ut notio illa conveniat omni, soli, et semper; nempe omnibus individuis speciei, et sic geometram esse non est proprium, licet conveniat speciei humanae, sed esse susceptivum geometriae id dicitur proprium; solis individuis illius speciei, et sic bipedem esse non est proprium; semper, et sic canescere non est proprium (3).

Quid accidens? Accidens definitur a Philosopho: *Quod convenit rei et eidem potest inesse et non inesse* (4). A Porphyrio dicitur: quod adest vel abest praeter subiecti corruptionem. Id est notio quaedam universalis quae de pluribus individuis praedicatur in quale contingenter, et ideo potest ipsis inesse vel ab ipsis separari, salva eorum essentia, cum essentiae contingenter adveniat (5).

Accidens praedicamentale et accidens praedicabile. Inter utrumque plurimum differt: nam accidens praedicamentale est omne id, cui non competit esse in se, sed cui debetur esse in alio, tamquam in subiecto. In hoc sensu etiam proprium vocatur accidens. Accidens vero praedicabile non solum denotat esse in alio tamquam in subiecto, sed in suo conceptu involvit etiam habitudinem contingenter ad subiectum, et dividitur contra proprium.

Scholion. Ex iis quae de quinque universalibus seu praedicabilibus enodavimus, facile eruitur rationem et definitionem universalis non praedicari univoce de ipsis, sed solum analogice, nempe per prius et posterius; nam esse in multis tamquam aliquid pluribus communicabile, diversimode convenit generi, speciei, differentiae, proprio et accidenti. Hoc acute notatum fuit a B. Alberto M., qui haec habet: «Definiri autem universale vera definitione non potest; quia per hoc

(1) Cf. B. ALBERTUM, *De Praedicab. tract. V, cap. IV.*

(2) *Top. lib. I, cap. IV.*

(3) S. IOAN. DAMASCEN. *Log. cap. XIV.*

(4) ARIST. *Top. lib. I, cap. IV.*

(5) DAMASCEN. *Log. cap. XII.*

quod praedicabile est de multis, non est unius et eiusdem rationis, sed est dictum per prius et posterius de illis, de quibus est per ambitum suae communitatis praedicatum » (1). Quam ob causam S. Ioannes Damascenus latius explanat ea in quibus congruunt et ea in quibus quinque praedicabilia dissident (2). Hoc idem accurate explicatum invenies apud B. Albertum M. (3).

ARTICULUS III.

GENERUM, SPECIERUM, DIFFERENTIARUM PARTITIO AC COORDINATIO.

Quoniam ex Porphyrio superius mentionem fecimus speciei specialissimae, advertendum est cum ipso Porphyrio dari in quolibet praedicamento genera suprema seu generalissima, intermedia seu subalterna, et infima seu proxima. Eadem partitio applicari potest speciei et differentiae.

Genus generalissimum illud est quod supra se non habet aliud genus, idest aliam notionem quae de ipso praedicari valeat univoce: huiusmodi est notio substantiae, quae supra se habet solummodo notionem entis, quae de suis inferioribus non praedicatur univoce, sed analogice. *Species suprema* illa dicitur quae immediate subicitur generi generalissimo, uti notio substantiae materialis vel immaterialis. *Differentia suprema* illa est quae genus generalissimum determinat ad supremam speciem, uti materialis et immaterialis.

Genus infimum seu proximum illud est quod sub se non habet aliud genus, sed solum speciem specialissimam. *Species specialissima* seu infima ea est quae non habet sub se aliam speciem, sed solum individua. *Differentia ultima* ea est quae constituit speciem specialissimam.

Species et genera subalterna et intermedia ea sunt quae et habent supra se aliud genus, et sub se alias species. *Differentiae intermediae* illae dicuntur, quae genera intermedia dividunt, et constituunt species intermedias. Ex mox memoratis efformat Porphyrius definitiones generis generalissimi et speciei specialissimae nec non generum et specierum subalternatum. Genus generalissimum est *quod ita est genus, ut non sit species*, seu supra quod non est aliud genus. Species specialissima est *quae ita est species ut non sit genus*, seu non est divisibilis in alias species inferiores.

(1) *De Praedicab.* tract. II, cap. I.(2) *Log.* a cap. XVIII ad cap. XXVIII.(3) *De Praedicab.* tract. VIII.

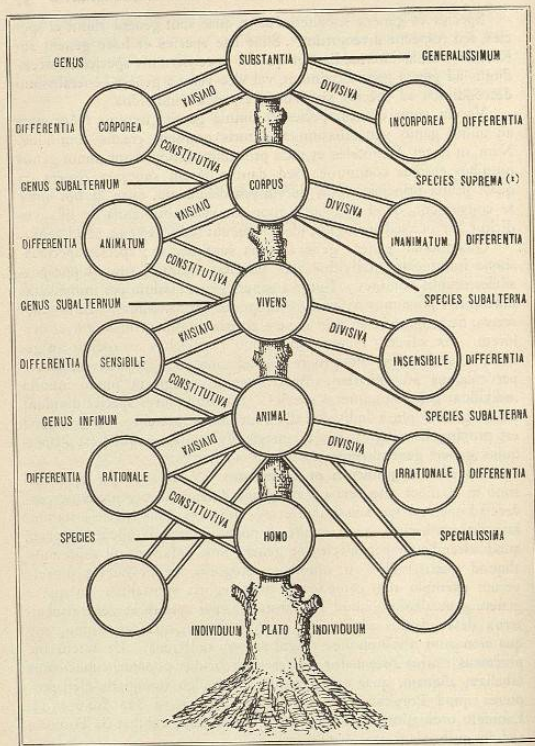
Species et genera subalterna sunt, quae sunt genera simul et species, sed respectu diversorum. Sunt haec species et haec genera subalterna omnia intermedia per quae a specialissimis speciebus ascendimus ad genus generalissimum, vel vice versa a genere generalissimo descendimus ad species specialissimas, et ad individua.

Verum enim omnes species et omnia genera minime reducuntur ad unum genus generalissimum naturis omnibus creatis commune. Nam, ut docet Aristoteles et mox probabimus, non datur unum genus omnibus entibus commune; sed dantur decem suprema genera, et quasi prima principia, idest decem praedicamenta, quae in hoc inter se conveniunt, quod sint ens; quoniam vero notio entis de illis non dicitur univoce sed analogice, ideo nequeunt reduci ad ens, ut ad genus.

Quamobrem genera generalissima sunt decem; species specialissimae innumerae; individua sunt potestate infinita; sunt quippe posibles infiniti homines. Igitur a genere generalissimo per immediatas differentias possumus descendere ad species specialissimas. In hoc descensu fit progressio ab uno genere ad multitudinem maiorem et maiorem. Ex adverso in ascensu, in quo a speciebus ascenditur ad genera, a multitudine fit progressus ad numerum tenuiorem, donec perveniamus ad unitatem. Species enim colligit in unum infinita individua: genus innumeras species. E contra plures species dividunt unum genus; plura individua dividunt unam speciem; ideoque quod est propinquius singularibus est magis divisivum, et quod est propinquius generi generalissimo est magis adunativum.

Coordinatio generum et specierum. Sicut a genere generalissimo in qualibet categoria per congruas differentias possumus descendere ad speciem specialissimam et ad individua illius speciei; ita nulum est attributum, quod applicari possit individuis alicuius speciei, quod ascendendo per species et genera non reducatur ad supremum aliquid genus. Hoc in omnibus categoriis locum habere posset; verum exemplo rem ostendemus in categoria substantiae, in qua a genere generalissimo, quod est substantia, per species et genera subalterna descendimus ad speciem specialissimam, quae est homo, sub qua non sunt nisi homines singulares seu individua. Ut autem hic processus clarius ostendatur, et fere sub oculo ponatur, subiiciemus tabellam aliquam, quae *arbor Porphyriana* vulgo nominari solet, propterea quod Porphyrius hoc exemplo usus est in sua *Isagoge* (1). Eandem ordinationem praedicamenti substantiae exhibet S. Thomas, sed in quibusdam emendatam (2).

(1) *Isagoge*, cap. III, n. 6.(2) *Opus*, 48, tract. II, cap. III.

(1) In arbore Porphyriana *corpus*, quod a nobis positum fuit ut species suprema, notatur ut species subalterna, et similiter *animal*, quod a nobis positum fuit ut genus infimum, notatur ut genus subalternum. Hoc pendet a definitione, quam Porphyrius dedit de speciebus et generibus subalternis. Si enim, ut ipse loquitur, species et genera subalterna sunt, quae sunt genera simul et species, sed respectu diver-

ARTICULUS IV.
DE ANTEPRAEDICAMENTIS.

Diximus in superiori articulo dari decem suprema rerum genera, nimirum res omnes existentes revocari posse ad decem generalissimas classes seu essentias inter se primo diversas. De istis decem rerum generibus, quae etiam praedicamenta vocantur, aliquid a nobis explicandum est tum generatim tum speciatim. Sed antequam tractionem hanc aggrediamur, necesse est aliqua praecognoscere, quae ab Aristotele *Antepaedicamenta* nuncupantur.

Primo quidem ens dicitur de decem categoriis *analogice*: in quolibet praedicamento superiora dicuntur *univoce* de inferioribus: unum praedicamentum dicitur *denominative* de alio. Quare definitis univocis, aequivocis, et analogis, explicanda sunt denominativa, quae dicuntur ab Aristotele: *Quaecumque ab aliquo differentia casu secundum nomen habent appellationem*, ut a grammatica grammaticus, et a fortitudine fortis (1). A Clemente Alexandrino denominativa dicuntur: quae ab aliquo altero sunt nominata, ut a fortitudine fortis (2). Definitionem Aristotelis ita enodat S. Thomas: «Denominative dicuntur praedicari, quae concreta sunt adiective, et ab aliquibus accidentibus abstractis denominantur, seu derivantur, ut album de homine praedicatur denominative; quia album derivatur ab hoc abstracto, quod est albedo, quae est in homine; quae sic in abstracto sumpta de homine praedicari non posset; nulla enim pars potest de toto praedicari... Concernitur autem et dicitur album, quod idem est, quod habens albedinem: et tale potest de homine praedicari» (3).

Secundo Aristoteles dividit tum ea quae dicuntur tum ea quae sunt. Quae dicuntur dividit in complexa et in incomplexa, uti: homo, bos, currit, vincit; vel: homo vincit, bos currit. In praedicamento ponuntur solum incomplexa.

Ad intelligendam divisionem eorum, quae sunt, oportet declarare quid sit dici de subiecto, et esse in subiecto. *Dici de subiecto* est praedicari de aliquo inferiori. *Esse in subiecto* est esse in aliquo, non tamquam pars, et ita ut non possit esse sine eo, in quo est. Quare substantiae completae universales dicuntur de individuis tamquam de

eorum, tunc recta est ratio denominandi a Porphyrio tradita, uti patet inspiciendo *arborem*. Verum si species suprema dicitur, quae supra se non habet aliam speciem, et genus infimum, quod sub se non habet aliud genus, tunc *corpus* erit species suprema, et animal erit genus infimum.

(1) *De Antepaed.* cap. I.

(2) *Strom.* lib. VIII, cap. VIII. Fere idem repetit DAMASCEN. *Log.* cap. XXXV.

(3) *Opus.* 48, tract. II, cap. I.

subiecto, et non sunt in subiecto, ut *Petrus est homo*: esse hominem est essentia Petri. Alia sunt in subiecto et non dicuntur de subiecto; cuiusmodi sunt accidentia singularia, uti haec albedo quae est in corpore, ut in subiecto; sed de subiecto non dicitur. Alia et sunt in subiecto, et dicuntur de subiecto, uti accidentia universalis; nam scientia est in anima, et praedicatur de mathesi. Alia demum neque sunt in subiecto, neque de eo dicuntur, ut substantiae singulares. Hinc in categoria substantiae ponuntur pure ut subiecta substantiae singulares; substantiae universales ponuntur ut praedicata; in aliis categoriis ponuntur pure ut subiecta accidentia singularia; accidentia universalis ponuntur ut praedicata. His notatis, est haec regula:

Regula antepraedicamentalis. Quando alterum de altero praedicatur, ut de subiecto, quaecumque dicuntur de eo quod praedicatur, dicuntur etiam de subiecto. Sic homo praedicatur de Petro; animal de homine. Ergo de Petro dicitur animal. Excipie praedicata quae conveniunt superiori ratione abstractionis; sic de homine praedicatur species, et non de Petro.

CONDITIONES AD HOC
UT ALIQUID PONATUR SUB PRAEDICAMENTO.

Primo requiritur, ut sit ens *completum*; partes enim reducuntur ad praedicamentum totius. Hinc abstracta substantiva, uti corporeitas, humanitas, non sunt directe in praedicamento; item differentiae. Ut hoc intelligas, nota aliquid esse posse sub praedicamento: 1) *Directe*, ut substantia prima, species, genera, quae lineam rectam constituunt; 2) *Indirecte* vel a latere, ut differentiae, quae sunt in linea laterali et ordinantur ad constitutionem specierum; 3) *Reductivae*, et sic omnia ea, quae sunt principium illorum, quae sunt sub praedicamento, uti materia et forma, quae sunt principia speciei, partes integrantes, quae sunt principia individuum, punctum, quod est principium lineae, unitas, quae est principium numeri.

Secunda conditio est, quod sit ens finitum; nam debet constare ex genere et differentia; et e contra ens infinitum est extra vel melius supra omne genus.

Tertia conditio est, quod sit ens per se, et non per accidens; nam ens per accidens, cum sit aggregatum diversarum essentiarum, non dicit unam rem conflam ex unico genere et unica differentia, et consequenter non per se ponitur sub praedicamento; sed per diversas naturas collocatur sub diversis praedicamentis.

Quarta conditio est, quod sit univocum. Nam aequivoca non significant unam naturam; et analogae non contrahuntur sicut genera per differentias ad constituendas species. Iam vero excluso genere, specie, et differentia, excluditur coordinatio praedicamentalis.

ARTICULUS V.

DE PRAEDICAMENTIS SEU CATEGORIIS GENERATIM.

Praedicamenta, graece *categoriae* a *καταγορευος*, quod est idem ac praedico, adhibentur ad significandas universales quasdam ac supremas notiones, ad quas omnium rerum, quae essentiam aliquam habent, notiones commode revocari possunt; et si notio obiective spectetur, praedicamenta, quae etiam dicuntur suprema genera rerum, indicant diversos et generales essendi modos, quibus ens contrahitur ac determinatur in suis inferioribus secundum quod diversimode naturae quaedam ordinem dicunt ad actum essendi.

Aristoteles primus fuisse perhibetur, qui de categoriis accurate disseruit in libro quem *De Praedicamentis* inscripsit, quique primus est inter eius opera ad logicam spectantia; tametsi non desint, qui affirmant primum auctorem praedicamentorum fuisse Archytam Tarentinum, a quo plura transtulerit Stagirita; quae opinatio ab Aristotelis interpretibus communiter reiicitur ut falsa.

Doctrinam praedicamentorum valde illustrant Clemens Alexandrinus (1), Augustinus (2), Damascenus (3) et in primis S. Thomas. Verum enim adnotandum est, praedicamenta, quae quandoque dicuntur suprema rerum genera, quandoque suprema praedicandi genera eo quod complectuntur et quae in rebus sunt, et quae de rebus praedicantur, considerari posse bifariam, vel secundum quod ad metaphysicam spectant, vel secundum quod referuntur ad logicam. Metaphysicus namque considerat ipsas res seu naturas prout obiectum sunt notionis universalis; logicus e contra spectat intentionem universalitatis, quae in rebus ab intellectu apprehensis fundamentum habet, et constituit ens quoddam rationis, quod ab actibus rationis denominatur ac praedicata suscipit, quae ipsi non conveniunt prout in rerum natura invenitur. Si ergo logicus de naturis loquitur, illas attingit quatenus referuntur ad intentiones; et sic de animali disserit prout est genus, de homine prout est species.

Quam ad rem, supposita generali notione praedicamenti, a nobis definiendum est praedicamentum quatenus sumatur in sensu logico, et secundam intentionem constituit. Praedicamentum logice acceptum est: *Ordinatio notionum essentialium secundum subiectionem et praedicationem*, idest conveniens dispositio alternorum generum et specierum

(1) *Strom.* lib. VIII, cap. VIII.(2) *De Trin.* lib. V, cap. VII.(3) *Log.* cap. XXXVI.

usque ad individua sub uno supremo genere: vel, aliis verbis, series seu ordinatio praedicatorum superiorum et inferiorum ab uno supremo genere, quod praedicatur de omni inferiori, usque ad individuum quod subicitur omni superiori. A S. Thoma dictum est: « Ordinatio praedicabilium in ordine praedicamentali ». Et quia coordinatio fit per praedicata superiora et inferiora magis et minus universalialia, vocantur illa praedicata *gradus*, quia per ipsos ascendimus et descendimus in ipsis praedicatis rei constitutivis. Sic in praedicamento substantiae ponitur ut genus supremum substantia, deinde corpus, deinde vivens, deinde animal, deinde homo, deinde Socrates; vel ascendendo, ut primum subiectum ponitur Socrates, supra Socratem ponitur homo, supra hominem animal, supra animal vivum, supra vivum corpus, supra corpus substantia.

Corollarium 1um. Ergo praedicamentum *logice* acceptum non est genus generalissimum dumtaxat; sed tota series praedicatorum essentialium complectens genus generalissimum, genera et species subalternas ac specialissimas et individua (1).

Corollarium 2um. Quia praedicamentorum distinctio ad hoc introducta est, ut diversarum naturarum ordines ac classes proponantur, ad quas reducuntur omnia quae naturam aliquam habent et participant, patet naturam praedicamentalem seu rem in praedicamento collocatam esse rem extra animam positam (2). Nihilominus hoc non impedit, quominus ratio formalis praedicamenti *logice* spectati sit ens rationis, id est secunda intentio; cum denominatio huiusmodi praedicamenti rebus non competat nisi per actus rationis. Nam ordinare rem in praedicata superiora et inferiora fit per actus rationis. Porro res per hanc coordinationem denominantur ac sunt praedicamenta logica. Ergo formalis ratio istiusmodi praedicamenti ab actibus rationis repetenda est. Hanc doctrinam sic complexus est S. Thomas: « Sciendum est quod praedicamentum seu genus generalissimum dupliciter accipi potest. Uno modo pro ipsa intentione praedicamentali seu universalitatis. Alio modo pro ipsa re in qua talis intentio fundatur. Primo modo praedicamentum est ens rationis; secundo modo est ens reale » (3).

Corollarium 3um. Ex allata praedicamenti definitione efflorescit discrimen inter praedicamentum et praedicabile. Praedicabile quippe est aliquid logicum consequens modum intelligendi et denominatum ab actibus rationis efformantis intentionem generis, differentiae, spe-

(1) Hoc rite colligitur ex Porphyrio, cap. III, n. 6.

(2) S. THOM. *De Pot.* q. 7, a. 7.

(3) *Opus*, 48, tract. II, cap. I, ubi explicatur quomodo intentio distinguitur a re quae est extra animam et non potest praedicari de ipsa prout extra animam subsistit.

ciei (1), ideoque pertinet ad secundas intentiones et nequit enunciari de rebus realiter existentibus. Quae vero in praedicamento collocantur et ordinantur secundum praedicata inferiora et superiora sunt notiones reales et obiectivae, expressae terminis primae intentionis, et quae propterea praedicantur de rebus extra animam existentibus. Nihilominus formalis ratio praedicamenti *logice* spectati est *secunda intentio*; nam dicit ordinem et dispositionem praedicatorum essentialium et realium plus minusque universalium sub uno supremo genere.

Ordinare autem praedicata superiora et inferiora per genera, differentias, species est opus intelligentiae, et pertinet ad *secundo-intellecta*, nempe ad notiones prout esse habent in intellectu. Quocirca differentia inter praedicabilia et praedicamenta *logice* sumpta non est in eo quod praedicabilia pertineant ad secundas intentiones, praedicamenta vero ad primas; cum utraque respiciant *secundo-intellecta*; sed praedicabilia sunt generales et communes modi praedicandi aliquid de aliquo; praedicamenta vero sunt coordinationes praedicabilium, nempe horum generalium modorum praedicandi secundum praedicata superiora et inferiora. Hinc praedicabilia denotant communes modos praedicandi: praedicamenta illis modis utuntur illosque coordinant per praedicata superiora et inferiora ad naturas rerum patefaciendas intellectui nostro, qui gradatim perfectam rei cognitionem consequitur. Sic quando dicitur de Socrate quod sit homo, animal, vivum, substantia; praedicata haec denotant aliquid quod realiter est in hoc homine singulari independentem ab opere intellectus et identificatur cum essentia et substantia Socratis; dispositio vero horum praedicatorum secundum varia genera, et species dependet ab intellectu cum fundamento in re; nam substantia Socratis una cum sit, habet perfectiones communes cum omnibus substantiis, quasdam communes omnibus viventibus, quasdam denique communes omnibus hominibus. Sed quando dicitur de animali, quod sit genus relate ad hominem, et species relate ad vivum, id quod significatur per praedicatum non est in re, sed in intellectu, ideoque de nullo singulari potest dici.

DENARIUS PRAEDICAMENTORUM NUMERUS PROBATUR.

Nota. Denarium praedicamentorum numerum ab Aristotele traditum S. Augustinus, Damascenus, Clemens Alexandrinus alique inter veteres probavere, et S. Bonaventura sic recensuit (2): Sub-

(1) Quomodo intellectus has intentiones formet, explicatur a S. THOMA, *Opus De Ente et Essentia*, cap. III.

(2) *Breviloquio*, lib. V, cap. VII.

stantia, Quantitas, Relatio, Qualitas, Actio, Passio, Quando, Ubi, Situs, Habitus. Memoriae causa his concluduntur versiculis:

Arbor sex servos ardore refrigerat ustos
Subst. Quant. Relat. Qualit. Actio Passio
 Ruri cras stabo sed tunicatus ero
Ubi Quando Situs Habitus

Doctor Angelicus hunc numerum diligenter exponit ac probat pluribus in locis (1). Probatio autem huius denarii numeri sic a nobis proponi potest. Tot sunt suprema rerum genera, idest praedicamenta, quot sunt generales modi essendi, quibus notio entis contrahitur in suis inferioribus et contracta praedicatur de subiecto seu de substantia prima. Atqui decem generalibus modis notio entis per generales modos essendi contracta praedicatur de subiecto. Ergo decem sunt suprema rerum omnium genera.

Explicatur demonstratio. Et primo quidem hic supponimus, quod a nobis suo loco ostenditur, notionem entis non praedicari de suis subiectis univoce sed analogice, ideoque ad inferiora non determinari ac contrahi per differentias veras, sed per diversos essendi modos (2). Insuper, uti patet, unumquodque praedicatur de subiecto secundum quod est in subiecto, ideoque diversa ratio praedicandi proportionalis est diversae rationi essendi. His adnotatis, sic rem declaramus, vel probamus assumptum. Aliquid de subiecto praedicari potest tripliciter. 1) Vel indicat id quod ad essentiam subiecti pertinet. 2) Vel indicat aliquid praeter essentiam subiecti, sed ei intrinsece inhaerens. 3) Vel significat aliquid quo subiectum extrinsece determinatur. Si primum, habetur praedicamentum substantiae. Si secundum, vel hoc accidens inest absolute, vel per respectum ad aliud. Si absolute, erit quantitas et qualitas: si relative, erit relatio. Si tertium contingit, tunc illud extrinsecum, unde sumitur denominatio et praedicatio, vel est effectus, vel causa, vel mensura, vel merum adiacens. Si effectus, erit actio; si causa, erit passio; si mensura, erit quando, ubi, situs prout refertur ad tempus, ad locum absolute, vel ad locum consideratum in ordine ad dispositionem rei locatae. Si merum adiacens, erit habitus (3).

Ex his decem praedicamentis, uti consideranti liquet, unum tantum exprimit modum essendi *in se*, idest substantia: alia e contra denotant modum essendi in alio, qui modus quoniam multiplex est, idcirco varia sunt accidentia: in accidentibus enim praeter communem rationem essendi in alio tamquam in subiecto, inspicendus est peculiaris modus inhaerendi, quo unumquodque genus constituitur et ab aliis distinguitur.

(1) *Metaph.* lib. V, lect. 9, et *Phys.* lib. III, lect. 5.

(2) Cf. interea S. THOM. *QQ. DD. De Ver.* q. 1, a. 1.

(3) Cf. IOAN. A S. THOMA, *Log. part. 2*, q. 14, a. 5. Et COSMUM ALAM. q. 3, a. 3.

S. Thomas. Decem esse suprema genera rerum sic ostenditur a S. Thoma: « Praedicatum ad subiectum tripliciter se potest habere. Uno modo, cum est id quod est subiectum, ut cum dico: Socrates est animal. Nam Socrates est id quod est animal. Et hoc praedicatum dicitur significare *substantiam primam*, quae est substantia particularis, de qua omnia praedicantur. Secundo modo, ut praedicatum sumatur secundum quod inest subiecto, quod vel inest per se et absolute ut consequens materiam, et sic est *quantitas*; vel ut consequens formam, et sic est *qualitas*; vel inest non absolute sed in respectu ad aliud, et sic est *ad aliquid (relatio)*. Tertio modo, ut praedicatum sumatur ab eo, quod est extra subiectum; et hoc dupliciter. Uno modo, ut sit omnino extra subiectum: quod quidem, si non sit mensura subiecti, praedicatur per modum *habitus*, ut cum dicitur: Socrates est calecatus, vestitus. Si autem sit mensura eius, cum mensura extrinseca sit vel tempus, vel locus, sumitur praedicamentum vel ex parte temporis, et sic erit *quando*; vel ex loco, et sic erit *ubi*, non considerato ordine partium in loco; quo considerato erit *situs*. Alio modo, ut id a quo sumitur praedicamentum, secundum aliquid sit in subiecto de quo praedicatur. Et si quidem secundum principium, sic praedicatur ut *agere*. Nam actionis principium in subiecto est. Si vero secundum terminum, sic praedicabitur ut *pati*: nam passio in subiectum patiens terminatur » (1).

Ad evidentiam argumenti a S. Thoma propositi, revocandum est in memoriam, ens non esse genus ad omnia entia; sed analogum, ideoque dividi per diversos essendi modos. Dividitur autem proxime et immediate secundum diversos modos essendi; remote vero et mediate secundum diversos modos praedicandi; nam hi consequuntur illos, quia, ut dicit Philosophus (2), quot modis aliquid praedicatur, tot etiam modis aliquid significatur esse. Praedicando enim aliquid de aliquo, dicimus hoc esse illud; nam cuiuslibet modo praedicandi respondet proprium esse significatum, ideoque genera entis dicuntur praedicamenta. Quare cum decem tantum modis potest aliquid praedicari de aliquo, decem tantum sunt praedicamenta.

Clemens Alexandrinus. Generalem questionem de praedicamentis claudimus praefato Clementis Alexandrini testimonio, quod sic habet: « Ex iis quae dicuntur absque connexionem, alia quidem significant essentiam, alia autem quale, alia vero quantum, alia autem quae referuntur ad aliquid, alia autem ubi, alia vero quando, alia autem situm esse, alia autem habere, alia vero agere, alia vero pati; quae etiam dicimus esse elementa eorum quae sunt in materia et post principia. Ex iis autem quae collocantur sub decem praedicamentis, alia quidem

(1) *Metaph.* lib. V, lect. 9.

(2) *Metaph.* lib. V, text. XIV.

per se dicuntur, ut novem praedicamenta, alia autem relate ad aliquid. Et rursus ex iis quae sunt sub his decem praedicamentis, alia quidem sunt synonyma, sicut bos et homo quatenus animal. Sunt enim synonyma quorum amborum nomen est commune, ut animal, et ratio eadem, hoc est definitio, nempe essentia animata. Denominativa autem sunt quae ex aliquo altero sunt nominata, ut a fortitudine fortis. Homonyma autem sunt, quae utuntur eodem nomine; non habent autem eandem rationem, ut homo qui est et animal, et homo pictus. Ex homonymis, alia quidem et habent idem nomen ex fortuna, ut Ajax Locrus et Ajax Salaminius; alia autem ex intentione. Et in his alia quidem per similitudinem, ut homo, qui est animal, et homo, qui est pictus: alia quidem per proportionem et convenientiam, ut pedes Idae et nostri pedes, propterea quod sunt inferius. Alia autem ex operatione, ut pes navis, per quem navis navigat, et pes noster, per quem movemur. Dicuntur etiam homonyma ab eodem, et ad idem, ut a medico liber et scapellum, medica, et a medico qui utitur et ad rationem medicam » (1).

ARTICULUS VI.

DE QUATUOR PRIMIS PRAEDICAMENTIS IN PARTICULARI.

RERUM CONTINUATIO. Explicato ac demonstrato denario praedicamentorum numero, reliquum est, ut aliquid dicamus de singulis praedicamentis in specie, illudque captui ac intelligentiae trionum quoad eius fieri potest accommodemus. Quam ad rem difficiliore questiones ac magis absconditas, quae de natura, proprietatibus, et passionibus cuiusque categoriae agitari possent, ad alium locum remittimus, ne iuvenum mentes obruantur penitus rebus abstrusis. Accedit, quod naturas praedicamentales directe explicare, et profundius scrutari, pertineat ad metaphysicum, cum logici negotii sit categorias quadantenus cognitas ordinare secundum diversas intentiones et praedicata superiora et inferiora. In hoc ergo articulo dicemus de quatuor primis praedicamentis, et in sequenti loquemur de sex aliis, quae vocantur etiam principia.

SUBSTANTIA.

Substantia. Primum rerum genus et omnium reliquorum fundamentum est substantia, quae severiori significatione sumitur pro speciali modo essendi alicuius rei, quae in se et per se subsistit; et licet proprie definiri nequeat, cum sit supremum genus non determi-

(1) Strom. lib. VIII, cap. VIII.

natum per differentiam; tamen sic declaratur et describitur a S. Thoma: *Id cui competere esse in se et non in alio tamquam in subiecto*; in hac acceptione opponitur accidenti de cuius ratione est, ut habeat esse in alio ut in subiecto. Substantia primario dicitur habere esse in se, ut in subiecto; propterea dicitur res per se subsistens; ex hoc consequitur, eam posse substare accidentibus, quod est de secundaria ratione substantiae; licet nomen impositum sit a substando accidentibus, tamquam a re nobis magis nota, et nostris sensibus pervia.

Divisio substantiae. Substantia ab Aristotele dispescitur in primam et secundam. Prima definitur: *Quae neque de subiecto aliquo dicitur, neque in subiecto aliquo est*; uti Petrus, Paulus sunt primae substantiae, quia sunt entia per se, et prima subiecta, quae neque sunt in subiecto, neque dicuntur de subiecto; sed subiiciuntur omnibus iis, quae sunt in subiecto, vel de subiecto dicuntur.

Substantia secunda definitur: *Quae non est in subiecto, sed dicitur de subiecto*; uti genera et species. Homo non est in Petro tamquam in subiecto, sed dicitur de Petro tamquam de subiecto. Notat Aristoteles secundas substantias dici de primis et secundum nomen et secundum rationem; cum esse Petrum sit esse hominem, et esse animal. Verum quaedam accidentia non dicuntur de prima substantia nec secundum nomen, nec secundum rationem; ut albedo, quae nullo modo praedicatur de Petro. Alia autem praedicantur secundum nomen, sed non secundum rationem, ut albus; nam aliud est esse Petrum, et aliud esse album. Addit idem Aristoteles primas substantias proprie et maxime dici substantias. Nam propriissime substantia est subiectum substans omnibus illis, quae de subiecto dicuntur, vel sunt in subiecto. Iam vero huiusmodi sunt substantiae primae, cum omnia praedicata, quae dicuntur de secundis, dicantur etiam de primis, et omnia accidentia, quae sunt in secundis, sint etiam in primis. Hinc species sunt magis substantiae, quam genera.

Iterum addit Philosophus substantiam primam significare *hoc aliquid*, quod non potest dici, nisi de substantiis singularibus. Est enim *hoc aliquid* ens per se subsistens, individuum et unum. Demum animadvertit substantiam non suscipere magis et minus; nimirum ea quae significant substantiam non magis conveniunt uni quam alteri, uti esse hominem; cum e converso esse album possit competere magis Petro, quam Paulo.

Corollarium I. Ergo substantia prima est, quae primam categoriam constituit; hanc vero non constituit prout denotat hoc vel illud individuum designatum, sed prout exprimit modum specialem essendi cunctis individuis communem, idest prout denotat individuum vagum.

Corollarium II. Substantiae secundae de primis praedicantur, quia quamvis non sint in primis ut accidentia in subiecto, sunt tamen ut superiora in inferioribus.

QUANTITAS.

Quantitas. Quantum dicitur a Philosopho: *Quod est divisibile in ea quae insunt, quorum utrumque aut singulum unum aliquid et hoc aliquid natum est esse* (1). Ad rationem quanti ergo pertinet, ut ita in se partes complectatur, ut aliqua pars per simplicem separationem a toto possit subsistere ut individuum completum in eadem specie. Iuxta enim S. Thomae animadversionem, verba: *Quod est divisibile in ea quae insunt*, excludunt divisionem mixtorum in elementa, quae fit per chemicam analysim, et ex qua resultant elementa diversae speciei, ac est mixtum. Per verba subsequencia excluditur divisio in partes essentielles, quae sunt materia et forma, quaeque non sunt seorsum aliquid aptum natum esse per se, seu subsistere.

Divisio quantitatis. Quantitas ab Aristotele (2) tribuitur in continuam et discretam. Continua illa est, cuius partes ad communem terminum copulantur. Discreta vero ea est, cuius partes non copulantur ad communem terminum, ut accidit in numeris. In substantia corpora inveniuntur tres dimensiones quantitatis continuae: *longitudo, latitudo et profunditas*, et propter tres memoratas dimensiones dicitur quantitas dimensiva, et etiam mensura substantiae; nam substantia corpora ab hac quantitate habet, ut dici valeat bicubita, tricubita, etc.

QUALITAS.

Qualitas. De qualitate disserens Angelicus (3), ait: *Qualitas est secundum quam quales dicuntur*. Nimirum, quoniam abstracta sunt nobis minus nota, cum cognitionem accipiamus a sensu, et quia suprema genera defini non possunt, qualitas nobis notificatur per suum concretum, et bene dicitur: *Qualitas est secundum quam quales dicuntur*, et aliis verbis dici solet: *Dispositio et determinatio substantiae, idest forma quaedam accidentalis, qua substantia in suo primo esse constituta ulterius perficitur ac determinatur*. Aristoteles etiam qualitatem explicat per suum concretum, inquit: « *Qualitas est secundum quam quales quidam esse dicuntur* » (4).

Ut autem Aristotelis definitio clarius evadat, notandum est qualitatem quandoque denotare differentiam specificam seu constitutivam rei; quandoque formam accidentalem generice; quandoque formam accidentalem expressam in hoc praedicamento, secundum quam sub-

(1) *Metaph.* lib. V, cap. XIX.(2) *Praedicam.* cap. II.(3) *Opus.* 48, tract. V, a. 1.(4) *Praedicam.* cap. IV.

iectum dicitur *simpliciter* quale; et haec ultima acceptio est maxime propria. Nam a forma specifica res non denominatur simpliciter qualis, sed cum aliqua compositione, e. g. cum genere; ut: quale animal est homo? est animal rationale. Ab actu vero accidentali generice sumpto, res non dicitur mere *qualis*, sed melius *qualiter* se habens; uti in hoc vel illo loco. Sed a qualitate presse sumpta subiectum dicitur quale *simpliciter*. Interroganti: qualis est Petrus? respondemus: albus, doctus, sanus.

Qualitatis partitio. Qualitas dispescitur in quatuor species subalternas, quae sunt: 1) *Habitus et dispositio*; 2) *Potentia et impotentia*; 3) *Passio et passibilis qualitas*; 4) *Forma et figura*. Huius divisionis ratio perbelle assignatur a S. Thoma (1) et captui tirorum sic potest accommodari. Tot numerari possunt qualitatis species, quot sunt modi quibus aliqua substantia subsistens potest accidentaliter affici, et determinari. Iam vero haec determinatio potest considerari vel relate ad ipsam naturam subiecti, vel secundum actionem et passionem, vel secundum quantitatem, si est substantia materialis. Si primum, efflorescit prima species qualitatis, idest *habitus et dispositio*. Si secundum, habetur secunda et tertia species qualitatis. Si tertium, resultat quarta species qualitatis (2).

RELATIO.

Relatio est habitudo seu respectus unius ad alterum;* unde relativa dicuntur entia *ad aliquid*. Ad relationem ergo tria potissimum requiruntur, nimirum: subiectum quod ad aliud dicitur ordinem; terminus ad quem subiectum ordinem dicit; et fundamentum seu ratio cur subiectum ad terminum referatur. Aristoteles definit relativum hoc pacto: « *Ad aliquid sunt quibus hoc ipsum est esse, ad aliud se habere* ».

Definitio explicatur. Ut relatio praedicamentalis pressius determinetur, quaedam prae oculis habenda sunt. Et primo quidem proprium est cuiuslibet accidentis inesse subiecto, ideoque ordinem dicere ad subiectum; idcirco sub quodam sensu omne accidens est relativum; nihilominus non omne accidens constituit praedicamentum relationis. Nam accidentia bifariam possunt inesse subiecto; quaedam enim ita inhaerent, ut subiectum non ordinent ad aliud quod sit extra subiectum, et haec dicuntur accidentia absoluta, ut quantitas, qualitas; quaedam vero ita insunt subiecto, ut illud ordinent ad aliud. Quae quidem iterum bifariam dividuntur; nam alia licet ordinent subiectum ad aliud, tamen de suo principali significato dicunt rem

(1) 1^a-2^a, q. 49, a. 2.(2) Cf. S. THOM. *Opus.* 48, tract. V per totum ubi disserit de quatuor speciebus qualitatis.

alterius praedicamenti, uti scientia, habitus, potentiae. Haec accidentia nominantur relativa secundum *dici*. Alia ita subiectum ordinant ad aliud, ut de suo principali significato dicant ipsam relationem, et haec dicuntur relativa secundum *esse*, uti paternitas, filiatio. Audi S. Thomam: « Relativa secundum *dici* ea dicuntur, quae de suo principali significato dicunt rem alterius praedicamenti; secundario autem dicunt relationem seu respectum; sicut scientia de suo principali significato dicit habitum animae, et sic est in prima specie qualitatis; secundario autem dicit respectum ad scibile... Relativa vero secundum *esse* sunt quae de suo principali significato significant respectum ad aliud » (1).

Relationis partitio. Relatio esse potest vel realis, vel logica, vel mixta. Relatio realis consistit in ordine rei ad rem et est: *Habitudo inter aliqua duo secundum aliquid realiter conveniens utrique* (2). Huiusmodi sunt relationes quae consequuntur quantitatem, ut magnum et parvum; vel quae consequuntur actionem et passionem, ut pater et filius. In hac relatione fundamentum in utroque extremo est realiter, propterea dicitur mutua. Relatio logica consistit tantum in apprehensione mentis conferentis unum alteri, ut idem sibi; sic relationes quae consequuntur actus mentis, ut genus, species. Ex S. Bonaventura est *ea qua aliquid ad aliud refertur, non secundum rationem existendi, sed secundum rationem intelligendi*. Relatio mixta habetur quando in uno extremorum ordo habet naturale fundamentum, in altero ab intellectu ponitur: seu, iuxta Angelicum, in uno relatio est res naturae, in altero est res rationis tantum; et hoc contingit quando duo extrema non sunt unius ordinis. Haec relatio partim realis, partim logica, dici solet realis non mutua. Sic relatio inter Deum et creaturas est realis in creaturis tantum; sed in Deo est rationis (3). Ad praedicamentum relationis pertinet relatio realis, nam ens reale ponitur sub praedicamento.

Proprietates extremorum relationis. Et primo quidem termini relationis mutuae sunt simul cognitione; nam conceptus unius conceptum alterius et vicissim postulat. Hoc tamen verum est de cognitione definita et perfecta relativi; cum non raro intellectus noster ex uno relativo cognito ut relativo, sed non definite et perfecte, progrediatur ad cognoscendum aliud relativum, et sic ex creaturis intellectus cognoscit Deum, quemadmodum suo loco erimus explicaturi (4).

(1) *Opus*. 48, nempe *Comp. Log. tract. V, cap. I.*

(2) *I p. q. 13, a. 7. Cf. De Pot. q. 8, a. 1.*

(3) *De triplici relatione, I p. q. 13, a. 7; De fundamentis variis Metaph. lib. V, lect. 17.*

(4) *ARIST. De Praedicam. cap. III, n. XI.*

Secunda proprietas est ut termini mutuae relationis sint simul natura; nam non potest eorum unus poni, quin ponatur alter; nec tolli, quin alter tollatur.

Tertia proprietas est ut in relatione non mutua termini non sint simul natura; nam cum in uno extremo fundamentum sit reale, in alio logicum, extremum illud in quo fundamentum est reale non potest haberi sine alio; sed non vicissim. Ita existentia rerum haberi nequit sine Dei existentia; at non vicissim. Neque sunt simul cognitione. Nam per cognitionem extremi in quo fundamentum est reale mens sibi comparat cognitionem alterius, in quo est logicum, et non vicissim.

Conclusio. Materiam hanc tenebris obductam, et sane litigiosam Aristoteles concludit asserendo difficile esse aliquid certi circa haec tradere, nisi saepius fuerint pertractata ac discussa; verumtamen non inutile putandum, quaestiones has dubitando movisse. En eius verba: « Fortasse autem difficile sit de huiusmodi rebus vehementer asserere, nisi ea saepe pertractata sint, dubitasse autem de eorum unoquoque non est inutile » (1).

ARTICULUS VII.

DE ALIIS SEX PRAEDICAMENTIS QUAE VOCANTUR PRINCIPIA.

Antequam accedamus ad reliqua haec praedicamenta singillatim explicanda, non erit abs re in antecessum declarare id in quo haec sex praedicamenta a quatuor prioribus discrepant. Quod ut melius assequamur, doctrinam Angelici in medium afferemus, qua et iterum confirmatur denarius praedicamentorum numerus, et differentia sex principiorum ab aliis praedicamentis explicatur. Quoniam praedicamenta sunt ordinationes praedicabilium, ideo per praedicari seu denominari cognoscuntur. Dupliciter vero potest aliquid de alio praedicari, sive illud denominare. 1) Si talis praedicatio, sive denominatio fiat ab aliquo, quod est intrinsecum ei de quo fit praedicatio, et illud perficiat sive per identitatem, sive per inhaerentiam. Et hoc iterum dupliciter; vel absolute, et sic denominant substantia, quantitas, qualitas; Socrates enim est substantia per identitatem, quantus et qualis per inhaerentiam; vel talis denominatio, quamvis sit ab intrinseco, importat tamen aliquid extrinsecum ut terminum, ad quem se habet illud quod denominatur, et sic denominat relatio. 2) Si denominatio

(1) *De Praedicam. cap. III, n. XI.* Interea de variis circa relationem praedicamentalem quaestionibus cf. *COSM. ALAM. Log. q. 13, et IOAN. A S. THOMA, Log. part. 2, q. 17.*

fit ab extrinseco, ab eo nempe, quod non est in denominato formaliter; sed est aliquid absolutum extrinsecum a quo fit denominatio, ut cum dicitur: *Socrates est agens*, denominatio est a forma fluente, quae recipitur in passo. Calor enim causatus in passo, ut denominet calidum quae denominatio intrinseca est, nil requirit, nisi subiectum in quo est. Sed ut denominetur calefaciens requirit aliam rem a subiecto, idest causam effectivam caloris, quia requirit passum in quo est talis calefactio: idem dic de calefacto. Eodem modo superficies potest denominare illud cuius est superficies, et ut locus locatum. Et sic denominantur sex ista praedicamenta importando aliam realitatem, quam rem denominatam, quam non important quae intrinsece denominant.

Sed sciendum denominationem ab extrinseco requirere respectum inter denominans extrinsecum, et rem ab eo denominatam. Hic autem respectus non dicitur *relatio*, nam non omnis respectus est relatio; respectus enim potest considerari de transcendentibus, et tunc dicitur de relatione, et de sex principiis. Differentia autem inter respectum qui est in relativis, et in sex principiis est haec: in relativis omnis respectus coexistit in termino *ad quem* alium respectum sibi respondentem; hoc autem non evenit in sex principiis. Actio enim dicit respectum in motu ad agens; unde motus, qui fit inter agens et patiens, respectu agentis dicitur actio, respectu patientis dicitur passio. Verum nec in agente, nec in patiente est respectus ad motum; licet sit respectus unius ad alterum; qui respectus non sunt actio et passio, sed duae relationes, scilicet activi et passivi (1).

DE ACTIONE PRAEDICAMENTALI.

Actio praedicamentalis dicitur a S. Thoma: *Forma secundum quam in id quod subicitur agere dicitur*. Haec descriptio sic declaratur a S. Doctore. Primo notat in praedicamento actionis proprie et directe esse actionem transeuntem; deinde sic prosequitur: Actio, passio, et motus sunt una eademque res (3 *Phys.*); nam calefactio est calor prout est in fluxu, scilicet prout est actus existentis in potentia, idest motus. Supponamus aquam caleferi ab igne; in ea est calor causatus a calore ignis. Qui calor in se consideratus est forma quae est qualitas in tertia specie qualitatis; secundum quod est in fluxu dicitur motus, idest secundum quod participatur ab aqua; secundum quod denominat ignem calefacientem dicitur actio. Calefactio vero dicitur passio ut denominat vel importat respectum ad aliquod recipientem in comparatione ad id a quo recipit. Quare ratio actionis ut est praedicamentum consistit in hoc, quod actio dicit formam in motu, ut est a causa efficiente; ideoque causa efficiens quam denominat vel

(1) *Opus*. 48, tract. VI., cap. I.

ad quam habet respectum est de ratione actionis. Nec sequitur ex hoc quod actio sit in eodem praedicamento cum calefactione prout est passio. Licet enim calefactio, ut est actio, dicat calorem in motu, dicitur actio, quia respectum dicit ad agens, ad quod non habet respectum calor, nec calefactio ut est passio; ideo calefactio quae est actio est in alio praedicamento, ac calefactio quae est passio. Et sic patet descriptio actionis. Est enim forma quae est in motu et quae habet respectum ad nos qui agimus sicut ad causam efficientem, scilicet quia agimus in rem, quae patitur.

Ut explicatio S. Thomae intelligatur, animadvertite in qualibet effectione quatuor posse considerari: 1) Agens a quo res efficitur et eius potentia, qua agit; 2) Subiectum in quod agit (est enim actio creaturae); 3) Effectus seu id quod fit; 4) Ipsa operatio. Exemplo sit ignis calefaciens aquam. Ignis non denominatur calefaciens a calore, sed dicitur calidus, quare calor non est actio. Nec calor productus denominatur actio, cum ab eo aqua dicatur calefacta. Nec demum aqua est actio, ut patet. Ergo actio est calor fluens ab igne tamquam a principio *quod*, et a virtute calefactiva ignis tamquam a principio *quo*: prout vero recipitur in aqua dicitur passio (1).

DE PASSIONE.

Ex dictis intelligitur quid sit passio praedicamentalis quae describitur ab Angelico: *Effectus illatioque actionis*; idest receptio effectus in subiecto; nimirum hoc sensu, quia ex eo quod forma fluit ab agente et dicitur *actio*, inde est quod introducatur in subiectum et dicitur *passio*. Quare passio est forma fluens et in subiecto recepta, ideoque non est forma sed receptio formae (2).

Ex his patet actionem, passionem, motum non esse tres entitates realiter distinctas; sed unam eandemque formam diversimode consideratam, idest *principiative* prout est ab agente, et dicitur actio; *terminative* prout recipitur in patiente, et dicitur passio; et demum *prout est in fluxu*, vel in fieri, et dicitur motus. Verum ex hoc non licet inferre agens et patiens, vel agere et pati esse unam eandemque rem; nam subiecta quae denominantur sunt diversa: licet enim denominentur ab eadem forma, denominantur ab ipsa diverso modo considerata; ideoque diversas sortiuntur denominationes (3).

Dubium proponitur. Passio denominat passum, in quo est formaliter, et subiective. Ergo denominatio passionis videtur esse formaliter ab intrinseco.

(1) *COSM. ALAM. Log.* q. 14, a. 1 ad 2.

(2) S. THOM. *Opus*. 48, tract. VI.

(3) 1 p. q. 28, a. 2 ad 1.

Solvitur difficultas. Forma aliqua in fluxu, uti notat Angelicus, si absolute et in se consideratur, est in praedicamento absoluto; sic calor qui causatur in aqua prout est in fluxu est in praedicamento qualitatitatis, quia motus est in praedicamento termini ad quem est. Verum prout habet talem calorem, scilicet prout aqua quae calefit transmutatur ab igne calefaciente, talis denominatio pertinet ad passionem prout est praedicamentum: non enim aqua dicitur caleferi, quia in ea est calor, sed quia talis calor est a calefaciente. Talis denominatio passi est ab extrinseco formaliter, quia importat agens, quod est extrinsecum.

QUANDO, UBI, SITUS, HABITUS.

Quando est: *Proportio rei existentis ad tempus a quo mensuratur*, idest respectus temporis mensurantis ad ipsam rem temporalem; hinc dici potest tempus prout mensurat temporale. Tempus enim ut mensurat temporale, illud denominat denominatione extrinseca. Ergo quando nihil aliud est quam forma absoluta quae est tempus prout denominat temporale, vel respectus mensurae quam praedicta forma absoluta habet ad temporalia, quae mensurat, et prout ipsis applicatur.

Ubi est: *Determinatio in rem proveniens ex loco*, vel, ex S. Thoma: circumscripcio corporis a loci circumscripcione proveniens. Quoniam vero circumscribi et contineri loco non possunt nisi corpora extensa; quantitas quae formaliter facit materiam quantam, efficienter facit eam esse in loco, unde corpus locatum per suam superficiem tangit superficiem corporis locantis. Quae superficies corporis locantis potest dupliciter considerari, et prout est in corpore locante, et sic est quantitas, et prout denominat corpus locatum, et sic facit praedicamentum *ubi*, idest locus prout denominat locatum denominatione extrinseca, vel respectus circumscribentis locatum... Locus in quantum huiusmodi non est forma quae acquiritur in locato, sed est forma locantis. Nihil ergo acquiritur in re mobili, nisi *ubi*, quod est respectus loci ad locatum ut circumscribit illud... In aliis speciebus motus in ipso mobili acquiritur forma intrinseca ut in alteratione. Sed in motu locali acquiritur *ubi*, quod denominat extrinsece. Ergo *ubi* est denominatio corporis locati circumscripcio proveniens a circumscripcione loci, idest ab ipso loco circumscribente.

Situs est: *Ordinatio partium in loco*. Partes integrantes possunt considerari comparatae ad locum prout cuilibet parti ordinatae in toto respondet pars loci, et talis ordinatio partium in loco dicitur *positio*, quae est praedicamentum situs.

Habitus est: *Ordo indumenti ad indutum*, seu denominatio quae sumitur ab indumento (1).

(1) *Metaph.* lib. XI, lect. 1 et 2.

Conclusio. Ut omnia quae de universalibus a nobis disputata sunt in summam revocemus et sub uno veluti conspectu ponamus, sic capitulatim totam complectimur quaestionem. Exordium duximus ab explicatione conceptus universalis, quem in directum et reflexum dispersitum sumus. Universale directum complectitur dumtaxat naturam rei abstractam a conditionibus materialibus et individuantibus: universale reflexum respicit eandem naturam in intellectu existentem simul cum intentione universalitatis; et consequenter universale directum est prima intentio, universale reflexum, quod presse dicitur universale, pertinet ad secundam intentionem. Universalis reflexa, quae continet generales modos, quibus aliqua notio, quae est secunda intentio, praedicari possit de aliquo subiecto, sunt quinque, et dicuntur praedicabilia. Ea autem potissimum spectant ad logicum, cum logici proprium sit actus rationis investigare, non ad eorum naturam detegendam, sed ad eos apte dirigendos ad perfectam veri consequutionem.

Verum enim cum intentiones illae secundae a logico spectentur non solitarie et exclusive prout in se sunt, sed prout aptae sunt ad manifestandas rerum naturas, quae illis intentionibus subiectae sunt, ideoque logica organum seu instrumentum ceterarum scientiarum merito denominatur; necesse est ut logicus, intentionibus illis enumeratis et explicatis, modum rationemque tradat intentiones illas coordinandi et inter sese ita disponendi, ut rerum naturas detegere et explicare in singulis scientiis valeat. Hoc infinitum et impossibile foret, nisi omnes res creatae quotquot existunt, reducerentur ad supra quaedam genera inter se primo diversa, quae solummodo conveniunt mutuo in ratione entis, et dissentiunt per diversos essendi modos; ergo logicus ut possit sine confusione modum assignare applicandi intentiones illas naturis rerum, enumerat ac determinat supra rerum genera, idest generalissimos modos essendi, quibus notio entis contrahitur in subiectis naturis. Haec genera sunt decem et dicuntur graece categoriae, idest praedicamenta, quia praedicari possunt de entibus in mundo existentibus; cum quaelibet res seu natura apprehensa ab intellectu universaliter, seu prout abstrahit a singularibus possit dici de subiecto. Praedicamenta ergo, prout naturas denotant, spectant directe ad metaphysicum, et indirecte ad logicum; quatenus logicus in singulis generibus seu praedicamentis explicat modum coordinandi et disponendi praedicabilia per praedicata superiora et inferiora. Huiusmodi coordinatio praedicatorum essentialium dicitur praedicamentum logicum, et definitur: *Ordinatio et dispositio praedicabilium in ordine praedicamentali*. Ut ergo singulis generibus haec coordinatio aptari possit, necesse fuit de eorundem natura, partitionibus, et proprietatibus aliqua delibare, quod pro viribus efficere conati sumus (1).

(1) Cf. CLEM. ALEX. *Strom.* lib. VIII, cap. VIII.

ARTICULUS VIII.

DE HYPOTHEORIS SEU DE POSTPRAEDICAMENTIS.

QUID POSTPRAEDICAMENTA? Postquam Aristoteles de categoriis disseruerit, explicare aggreditur quasdam proprietates seu accidentia, quae consequuntur vel omnes vel plerasque categorias, quaeque idcirco hypotheseos seu postpraedicamenta nuncupari solent. Sunt ergo postpraedicamenta: quaedam accidentia, proprietates, vel modi consequentes diversa rerum genera.

Quot postpraedicamenta? Postpraedicamenta ad quinque vocantur, et sunt: Oppositio - Prius et Posterius - Simul - Motus - Habere. Tria priora pertinent quodammodo ad omnia genera; duo posteriora solummodo aliqua respiciunt. Omnia quippe praedicamenta habent ad invicem quandam oppositionem, cum sint primo diversa, et dividantur in suas species per oppositas differentias: deinde in singulis genus est aliquo modo prius, quae species; demum genus et species sunt simul tempore. *Motus* consequitur quatuor praedicamenta, nempe substantiam, quantitatem, qualitatem, et ubi. *Habere* consequitur praesertim substantiam, cum substantia dicatur quodammodo habere accidentia (1). De singulis aliquid attingemus summam.

De oppositione. Oppositio quandam repugnantiam et distinctionem importat inter ea quae dicuntur opposita, cum nihil dici valeat sibi ipsi oppositum (2), et quadripartitam habet divisionem; est enim 1) relativa, 2) contradictoria, 3) privativa, 4) contraria. Memorata partitio sic demonstrari potest. Unum opponitur alteri vel ratione dependentiae, et sic opponitur relative; vel ratione remotionis, qua unum alterum expellit, et hoc trifariam evenire potest. Vel totaliter removet aliud, nihil relinquens, et est oppositio contradictoria; vel relinquit solum subiectum, et est privativa; vel relinquit subiectum et genus, et est contraria (3). Probatio potest etiam proponi hoc alio modo. Oppositio vel est inter ens et non ens, vel inter entia. Si primum, vel inter ens et non ens simpliciter, et est contradictio; vel inter ens et non ens in tali subiecto, seu *secundum quid*, et est oppositio privativa. Si secundum, vel inter entia sese mutuo expellentia, et est oppositio contraria; vel inter entia invicem contrapposita, idest quorum unum refertur ad aliud, et est oppositio relativa (4). De singulis speciebus pauca dicemus.

(1) SYLVESTER MAURUS in *Postpraed. Arist. cap. I.*

(2) 1 p. q. 28, a. 3.

(3) *Metaph. lib. V, lect. 13, et lib. X, lect. 4.*(4) *QQ. DD. De Verit. q. 28, a. 6.*

Quid oppositio relativa? Opposita relative dicuntur a Philosopho: *Quae hoc ipsum quod sunt, oppositorum esse dicuntur vel quomolibet aliter ad opposita* (1). Sic filius relative opponitur patri, quia hoc ipso quod est filius est patris filius; sic duplum opponitur relative dimidio, est enim dimidii duplum. Et revera, licet opposita relative sint opposita ratione negationis annexae alteri opposito, quia impossibile est simul existere in eodem, respectu eiusdem (in illis enim involvitur oppositio contradictoria, ut prius et simpliciter in posteriori); quia filius non est pater eius, cuius est filius, non potest idem respectu eiusdem esse pater et filius. Si tamen formaliter sumuntur, idest ut opposita *relative*, optime definiuntur per hoc, quod quae sunt, dicuntur oppositorum, et consequenter quod se mutuo ponunt. Ideo quippe unum relativum alteri opponitur, quia unum est ad alterum et vicissim (2), et haec oppositio dicitur etiam repugnantia inter duo, quia unum refertur ad aliud (3).

Quid oppositio contraria? Opposita contrarie dicuntur a Philosopho: *Quae hoc ipsum quod sunt, nullo modo ad se invicem dicuntur, sed contraria sibi invicem dicuntur*. Nimirum quorum unum non dicitur alterius, sed contrarium alteri. Sic opponitur bonum et malum, album et nigrum, propterea non dicitur bonum esse mali bonum, sed malo contrarium; aliis verbis, contraria nullo modo ad invicem dicuntur sub propriis nominibus, sed dicuntur ad invicem secundum additam contrarii relationem seu sub nomine contrarii, idest per accidens, ut docet Philosophus (4). A quibusdam oppositio contraria dicitur: Repugnantia inter duas formas eiusdem generis proximi, quae ab eodem subiecto mutuo se expellunt.

Quid oppositio privativa? Huiusmodi oppositio dicitur: *Repugnantia inter formam eiusque carentiam in subiecto apto ad illam possidendam*. Hoc autem differt negatio a privatione, quod negatio sit carentia formae in subiecto non apto, ut caecitas in lapide: privatio et contra sit carentia formae in subiecto idoneo ad illam habendam (5).

Quid oppositio contradictoria? Contradictorie opposita dicuntur a Philosopho: *Quae se habent sicut affirmatio et negatio, sicut esse et non esse*. Haec oppositio est omnium maxima, nec habet medium, cum inter affirmationem et negationem nullum detur medium. Quatuor oppositorum sic, referente Simplicio, meminit Archytas: *Et lege et natura opponi invicem dicuntur contraria, veluti bonum malo*

(1) *Postpraed. cap. I.*(2) 1 *Sent. Dist. 26, q. 2, a. 2, et 1 p. q. 28, a. 2 et 3, et De Pot. q. 7, a. 8 ad 4. Vide COSM. ALAM.*

(3) 1 p. q. 40, a. 2.

(4) *Metaph. lib. V, text. 20.*(5) *Metaph. lib. VIII, lect. 4. Vide COSM. ALAM. Log. q. 15, a. 2.*

et sanum aegro. Quaedam ut habitus privationi, ut visio caecitati, et scientia oblivioni. Quaedam ut quae ad aliquid quodammodo se habent, ut duplex dimidio, dominus servo. Alia ut affirmatio negationi, veluti hominem esse, et hominem non esse ».

S. Thomas sic quatuor opposita declarat: « Cum quatuor modis aliqua alicui opponantur: uno modo, ut contradictio, sicut non sedens sedenti; alio modo, ut privatio, sicut caecus videnti; tertio modo, ut contrarietas, sicut nigrum albo; quarto modo ad aliquid, sicut filius patri: inter ista quatuor genera oppositionis primum est contradictio. Cuius ratio est, quia contradictio includitur in omnibus aliis sicut prius et simplicius. Opposita enim secundum quodcumque oppositionis genus impossibile est simul existere. Quod quidem contingit ex hoc quod unum oppositum de sui ratione habet negationem alterius. Sicut de ratione caeci est, quod sit non videns; et de ratione nigri quod non sit album, et similiter de ratione filii est, quod non sit pater eius, cuius est filius » (1).

De priori et posteriori. Ad postpraedicamentum *prius et posterius* quod attinet, adnotandum est prius et posterius dici posse quinque modis. Primo et maxime proprie aliquid alio dicitur prius tempore. Secundo unum dicitur altero prius a subsistendi consequentia. Nam id a cuius esse non valet consequentia ad esse alterius, cum ab esse alterius valeat consequentia ad esse illius, est prius illo. Sic animal est prius quam homo; nam non licet concludere: Datur animal; ergo datur homo; cum liceat inferre: Datur homo; ergo datur animal. Pari modo unum est prius quam duo. Tertio datur prioritas ordinis per quam in scientiis unum debet prius tractari quam aliud; et generatim quod est prius cognitione est prius ordine doctrinae; sic universalia sunt priora singularibus; nam quoad nostrum intellectum simpliciora sunt priora compositis. Quarto et admodum improprie, est prioritas dignitatis, per quam honorabiliores et magis dilectos dicimus priores apud nos. Quinto est prioritas naturae et causalitatis, per quam etiam aliqua convertantur secundum essendi consequentiam; ut quod alteri est causa quomodolibet ut sit, dicitur prius natura quam illud (2).

De simul. Aliqua dicuntur esse simul triplici ratione. Primo sunt simul tempore, quorum generatio est in eodem tempore. Secundo sunt simul natura quae convertuntur secundum subsistendi consequentiam et neutrum est causa alterius, ut duplum et dimidium et omnia relativa. Tertio quae ex eodem genere, et diverso dividuntur ad invicem, sicut sunt differentiae immediate divisivae generis (3).

(1) *Metaph.* lib. X, lect. 6. Cf. Opusculum S. THOMAE *De quatuor oppositis*.

(2) Cf. optimam probationem horum quinque modorum apud COSM. ATAM. q. 15, a. 1.

(3) COSM. ATAM. q. 15, a. 2.

De motu et habere. Motus, prout indicat mutationem a subiecto in subiectum, quatuor complectitur species, nimirum: augmentum, decrementum, alterationem, et lationem; prout dicit mutationem a non subiecto in subiectum, complectitur generationem; et prout denotat mutationem a subiecto in non subiectum, complectitur corruptionem. Sex ergo recensentur species motus.

Habere de substantia dicitur multipliciter, nimirum: quod habet qualitatem, quantitatem, aliquid adiacens toti corpori, ut vestem, vel parti, ut anulum, vel membrum, ut caput et pedem, vel aliquid continet, ut amphora vinum.

CAPUT III.

De quibusdam terminorum passionibus.

ARTICULUS I.

DE PROPRIETATIBUS TERMINORUM.

RATIO TRACTATIONIS. Licet terminus immediate, iuxta Aristotelem, sit nota vel signum earum, quae in animo sunt passionum, idest conceptuum mentis; nihilominus adhibetur et ultimo tendit ad res significandas. Haec autem significandi ratio, quae in termino absolute considerato indeterminata remanet, cum terminus possit vel diversas res, vel eandem rem diversimode significare; in propositione debet omnino determinari, ut possit innotescere veritas vel falsitas propositionis; nimirum an attributum conveniat subiecto, et quo in sensu ipsi attribatur. Quod ni diligenter fiat, variatis eiusdem termini significationibus, aditus aperitur innumeris fallaciis in syllogismis construendis. Quocirca aliquid explicandum est de praecipuis saltem proprietatibus terminorum, ut cognoscatur quomodo virtus significativa terminorum in propositionibus possit variari. Inter has proprietates primum locum sibi vindicat suppositio.

QUID SUPPOSITIO? Suppositio est: *usus termini pro aliqua sua determinata significatione.* Cum enim terminus plura significare possit, usus termini eiusque determinatio ad unum potius significandum, quam ad aliud, designatur nomine suppositionis; quae a significatione hoc differt, quod significatio denotat indiscriminatim plures sensus, in quibus aliqua voce uti possumus; suppositio et contra importat significationem determinatam. Exinde patet terminos non supponere nisi in propositione; etenim ut supponant debet apparere